

Гордана Буловић
Музеј града Новог Сада

ФАРМАЦЕУТСКА ШТАМПА У ВОЈВОДИНИ ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Апстракт: Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. године стечени су услови за значајне промене у фармацији на територији Војводине. Велики допринос организацији, развоју и унапређењу апотекарске струке како у Војводини, тако и на територији целе Краљевине СХС дало је и покретање стручних часописа: Гласа апотекарства, Aescular-a, Архива за фармацију и Фармације. Ови часописи се налазе у Музеју града Новог Сада, у библиотеци Музеја фармације.

Кључне речи: фармацеутска штампа, Војводина, Глас апотекарства, Aescular, Архив за фармацију, Фармација, клишеи.

Као депанданс Музеја града Новог Сада (у даљем тексту МГНС), Музеј фармације настао је проширењем Одсека за историју здравствене културе, оформљеног још 1963. године. Првобитна идеја односила се на реконструкцију и музејску поставку предмета из старе петроварадинске апотеке „Код златног орла“, односно на реконструкцију куће у којој се некада налазила поменута апотека (у Београдској 15). Након деценија опсежног музеолошког рада на прикупљању грађе се испоставило да је историја развоја фармације Војводине у XIX веку „сачувана“, те да је првобитна идеја о формирању музеја апотеке умногоме превазиђена. Тако је 80-их година XX века, формирањем овог јединственог Музеја фармације, омогућен научни приступ проучавању развоја класичне фармације од половине XVIII века до половине XX века, као и развој војвођанских апотека у том периоду.

Рад на прикупљању предмета везаних за историју фармације и формирање приватне збирке започео је др Андрија Мирковић¹ још 20-их година XIX века. Након његове смрти 1970. године, та приватна збирка је, као легат, предата МГНС и чини саставни део, окосницу Музеја фармације. Током 70-их година XX века, систематско прикупљање апотекарског материјала из апотека са територије Војводине је, у својству стручног сарадника МГНС, наставио др Милан Мићић, апотекар из Руме.

Поред апотекарског намештаја, посуда и апарата, прикупљена је и сачувана архивска грађа, затим стручна библиотека са више од 2.500 наслова из XVIII, XIX и XX века, као и око 300 комплетних годишта фармацеутских часописа од 1843. године до

краја XX века, који су излазили у Пешти, Бечу, Паризу, Франкфурту, Загребу, Београду и Новом Саду.

Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1. децембра 1918. године), у фармацији настају крупне промене – као последица новонасталих економских и друштвено-политичких прилика. Након великих ратних разарања и ратне пустоши, када су паљене, рушене, уништаване и систематски пљачкане многе апотеке и друге здравствене установе, а знатан број стручног особља (магистара фармације, асистената и помоћника) изгинуо или био рањен, малобројни фармацеутски кадар морао је да се прихвати посла везаног за оспособљавање апотека за снабдевање грађанства и војске у веома тешким условима. Требало је што хитније набавити лекове, хемикалије, санитарски материјал, амбалажу, поправити стари и набавити нови инвентар, апотекарски прибор, посуђе и друго.

Снабдевеност апотека лековима била је изразито лоша после рата, зато што у земљи није било фармацеутске индустрије, нити установа за снабдевање лековима и медицинском опремом, а и целу средњу Европу је мучио исти проблем. Само је Немачка донекле могла да удовољи потребама свога тржишта за лековима, захваљујући богатој и јакој хемијској индустрији.

Непосредно након завршетка Првог светског рата и промене државности, војвођански апотекари долазе под надлежност нове државне и здравствене власти. Формирањем Народне управе за Банат, Бачку и Барању у Новом Саду, која је имала 11 одсека, основан је и Одсек за народно здравље. Први народни повереник овог одсека био је др Лазар Марковић.²

Примарни задатак Народне управе за Банат, Бачку и Барању био је сузбијање несташнице лекова и злоупотребе на овом тржишту. „Трговао је са лековима свако, а најмање онај, који је за то позван, а наравно све је то ишло на рачун народног здравља“.³

Сама држава није била у могућности да довољно пажње посвети том проблему, па је 15. јула 1919. године, приватном иницијативом новосадских апотекара, у Новом Саду основан Савез апотекара Војводине, са задатком да чува и унапређује интересе фармације. Тада су војвођански апотекари прихватили *Глас апотекарства*, као заједничко гласило Српског апотекарског друштва и Савеза апотекара за Војводину.

Тема овог рада је фармацеутска периодика која је излазила на територији Војводине, односно у Новом Саду између два светска рата: *Глас апотекарства*, *Aescular*, *Архив за фармацију* и *Фармација*. Она се чува у депандансу Музеја града Новог Сада – у библиотеци Музеја фармације.

Штампарија
СУПЕК-ЈОВАНОВИЋ И БОГДАНОВ

Нови Сад, Житна пијаца 22.

ИЗРАЂУЈЕ

све штампарске послове уметнички, технички савршено, најлепше и најукусније као: свих врсти трговачких и заводских тискарница, позива, плаката, венчаних и заручних карата, посетница, јеловника, ценовника, дела, брошура, билансија, календара, часописа, новина и т. д.

Штампарија је снабдевена најно-

вијим машинеријама које креће електрични мотор, најлепшим модерним словима и шарима.

Пошто је штампарија најмодерније удешена у стању је све у своју струку спадајуће послове најбрже и најјефтиније свршавати.

Цењена публика нека изволи у своју корист забележити адресу наше штампарије и 371. број телефона.

Оглас Штампарије „Супек-Јовановић и Богданов“ у Новом Саду

Интересантно је да су клишеи⁴ коришћени при штампи часописа *Архив за фармацију* и часописа *Фармација* сачувани, музеолошки и конзерваторски обрађени и чине збирку од 44 предмета. Кориштени су при штампи насловне стране, илустрацији текста и рекламирању фармацеутских производа, а један број клишеа представља ликове значајних фармацеута. Они су се, по правилу, израђивали у самој штампарији, у тзв. клишетарницама, а о дизајнирању ових клишеа није пронађен ниједан податак. Претпоставља се да је и Штампарија „Супек-Јовановић и Богданов“ у Новом Саду, која је штампала све фармацеутске часописе у Војводини између два рата, сама израђивала клишее. По тексту њеног огласа видимо да је имала техничке могућности за израду савремене и укусно дизајниране штампе.

„У развоју војвођанске штампе настао је нов период после Светског рата. Стварањем наше државе отпочео је нов живот у свим гранама јавног народног живота, а импулзивно патриотско-политичко струјање дало је нарочито подстрека за развитак штампе. Као у целој држави тако је и на војвођанској територији одмах по Ослобођењу и Уједињењу покренут велики број листова и часописа различитог правца и карактера на нашем и на мањинским језицима. Током година је број листова и часописа стално растао...; по развијености своје штампе Војводина ипак долази на прво место међу осталим покрајинама у држави“.⁵

„Исто тако је у овим крајевима развијена периодична штампа, јер интензивна жива делатност на подизању културног и привредног живота у Војводини дала је и даје подстрека за покретање научних, књижевних, стручних, поучних забавних и разних других повремених листова и часописа“.⁶

Проблеми са којима се сусретала фармацеутска струка били су небројени. Требало је усвојити одговарајуће законске прописе из области фармацеутске службе, односно решити питања јединственог закона о апотекама, заједничке фармакопеје, реформу студија фармације, обнављања ратом општењених апотека, уређивања односа власника и сарадника апотеке, положаја сеоских апотекара. Велику политику изазвао је и *Нацрт Закона о апотекама* који је израдило Министарство народног здравља у Београду 1919. године. Великим ангажовањем апотекара из Војводине, односно Савеза успело се у намери да се тај антисоцијални закон повуче.

Апотекари су настојали да оснују јединствену корпорацију за целу земљу – Апотекарску комору (21. фебруар 1925), као и Фармацеутски факултет у Београду (1945) и дрогерије на велико, које би апотеке снабдевале лековима (*Славија г. г.*), а о свему томе се полемисало и писало у стручној штампи.

У том периоду се пратила страна стручна литература и нова научна открића из области хемије, изучавала се историја фармације, обележавале су се значајне годишњице, одлазило се на конгресе у иностранство и водило рачуна о животу и раду колега.

Број сарадника свих поменутих часописа временом се увећавао. Многа угледна имена из света фармације су својим радовима доприносила квалитету ових листова. Треба их и споменути: универзитетски професори – др Р. Поповић, др Никола Смодлака, др Јулије Домац, др Душан Грегровић, др Иван Ђаја, др Владимир Шифер; апотекари – мр Никола Бељански, мр Аурел Штадлер, мр Андрија Мирковић, мр Миливој Мољац, мр Стеван Поповић, мр Душан Илин.

По узору на фармацеутске часописе Пеште и Беча, на последњим страницама наших фармацеутских часописа био је простор намењен оглашавању, односно штампању реклама. Разноликост и квалитет својих услуга истицали су апотекари, трговци лекова и лековитог биља, заступници страних фармацеутских фирми, индустријалци, занатлије и штампари, а плаћени рекламни простор доносио је неопходна средства, којим су се, између осталог, финансирали часописи. Ове рекламне просторе су, такође, користиле лековите бање и лечилишта за оглашавање здравствених услуга. „Изглед, величина и трајање рекламе зависили су од финансијских могућности поручиоца, па су оне варирале од малих и скромних, које су се појављивале свега неколико пута, до оних богатих текстом и илустрацијама“.⁷ Текст је обично слаган од више типова слова и стављан у оквир, при чему се није водило много рачуна о уравниотежењу слике и текста.

„ГЛАС АПОТЕКАРСТВА“

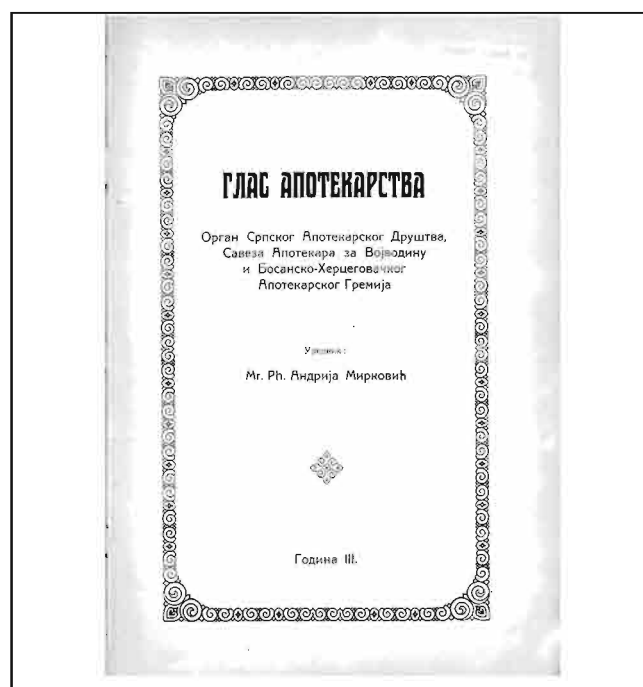
Први број *Гласа айоткеарстџа* изашао је 15. јуна 1919. године у Београду. Одговорни уредник био је Димитрије Николић, апотекар из Београда, а власник Радомир Стојић, такође апотекар из Београда. Штампан је у штампарији Димитрија Пуље у Земуну. Излазио је два пута месечно, и то 1. и 15. у месе-

цу, на осам страна. У прве две године излажења је штампан у формату 22,7 x 29,7 цм, а након тога, тј. од 1920. године до престанка излажења (1929), у формату 15 x 22 цм. Сви бројеви *Гласа айоткеарстџа* чувају се у МГНС, у библиотеци Музеја фармације – под инвентарним бројевима од АМ П-25 до АМ П-35.

Уређивачки одбор је, при покретању овог часописа, имао јасан циљ – да припреми терен за стварање једне заједничке фармацеутске организације Срба, Хрвата и Словенаца, као и да извештава „сав колегијум о свему што је у вези са струком и да буде јавна говорница за цео колегијум, био да припада власницима или сарадницима“.⁸ Први редакциони одбор чинили су угледни фармацеути из Београда: Антоније Околичаџи, Радомир Стојић, Владислав Анђелковић, Петар Живковић, Димитрије Николић,

Део насловне стране првог броја
Гласа айоткеарстџа

Прва страна *Гласа айоткеарстџа*
из 1920. године

Милан Мишковић и Сима Протић. Да би се обезбедила материјална средства и омогућило излагање, решено је да сваки београдски апотекар приложи 100 динара за покретање листа, а магистар 100 круна те да се апелује на све колеге да следе њихов пример.

Након што су формирали своју струковну организацију – *Савез айоџекара за Војводину* у Новом Саду (15. јуна 1919), фармацеути у Војводини су желели да покрену и свој часопис. Међутим, „тежња да приуговори терен и међу несрбима оностранним апотекарима за ступање у једну нераздвојиву заједницу са нашим колегама и браћом у краљевству Срба, Хрвата и Словенаца“⁹ била је примарнија од тежње за сопственим часописом, па је на конференцији Савеза решено да се приступи заједници апотекара у Србији и да *Глас айоџекарсџива* буде заједничко гласило. Редакција часописа у Београду била је допуњена угледним апотекарима из Војводине: мр Андријом Мирковићем, мр Душаном Илином, мр Миланом Попићем – из Новог Сада; мр Ђуrom Лакићем – из Панчева. Од трећег броја (15. јули 1919) *Глас айоџекарсџива* се штампа у Новом Саду, у Штампарији „Супек-Јовановић и Богданов“.

Тако је остварена сарадња апотекара Србије и Војводине, а већ 1. августа 1919. године је одржан и први састанак апотекара Србије, Хрватске и Војводине у Београду: „Сан наших најсмелијих патриота је оживотворен и ми се налазимо у великој и уједињеној домовини, краљевства Срба, Хрвата и Словенаца. Како је наступило политичко уједињење, треба сада да настане народно уједињење, у коме треба да се окупе и упознаду сви сталежи пораде на изједначењу сталешких прилика у читавој држави, како би у сложном раду могли заступати и бранити своје интересе“.¹⁰

Уредништво и администрација *Гласа айоџекарсџива* су 1920. године премештени у Нови Сад, на трг Косте Трифковића бр. 4. Власници листа су и даље били Српско апотекарско друштво и Савез апотекара за Војводину. Као главни уредник, а касније и као одговорни уредник, потписује се мр Андрија Мирковић. „Као Главни и Одговорни уредник листа истакао се Господин Мирковић ванредном стручном спремом као и веома савјесним и устрајним радом те тиме учинио не само овом Гримију него и целој струци непроцењивих услуга. У Сарајеву, 22. септембра 1923“.¹¹ Број сарадника се из године у

годину повећавао. Мр Владо Југовић је све време излагања овог фармацеутског гласила био марљив писац чланака, како из историје фармације, тако и из сродних струка. Већ тада је међу колегама покренута акција прикупљања апотекарских старина – стојница, боца, справа, књига, докумената, диплома, слика старих апотека и чувених апотекара, као и истакнутих личности које су биле везане за фармацију, како би се на основу тог уступљеног материјала оформио апотекарски музеј.¹²

Својим чланцима, бројем сарадника и новим форматом, *Глас айоџекарсџива* из 1921. године показује знатан напредак, па га апотекари из Босне и Херцеговине проглашавају за свој орган, тако да он излази као орган Српског апотекарског друштва, Савеза апотекара за Војводину и Босанско-херцеговачког апотекарског гримија. Седиште редакције је у Новом Саду, што овај град чини центром сталешке акције апотекара.

Уређивање листа је Андрија Мирковић 1928. године препустио мр Миливоју Мољцу, фармацеуту из Великог Бечкерека (Зрењанина). А. Мирковић „налазио се тада на челу Апотекарског одељења Министарства народног здравља, па му је у том својству била дужност да цени оправданост свих захтева појединих чланова ... сталеза“.¹³ Недуго потом, тј. децембра 1929. године (са бројем 12), услед свих тешкоћа, а нарочито оних „чисто техничке природе“, престао је да излази *Глас айоџекарсџива*. Пуних једанаест година, колико је излазило, борио се за напредак фармацеутске струке.

Као додатак *Гласа айоџекарсџива*, *Архив за целокупну хемију и фармацију* излазио је 1928. године, а касније и *Анали хемије и фармације*. Редакцију која је приређивала ове строго научне прилоге чинили су: проф. др Александар Лека, др Павле Јовановић, др Момчило Мокрањац и др Андрија Мирковић.

„Према народним мањинама наш сталеж је узео једно посве колегијално и помирљиво држање. Шта више, да би омогућио да и несловени, који још нису знали државни језик, прате службена наређења и развој Југословенске фармације годину дана излазио је Глас апотекарства под редакцијом мр Албина Шухтара у изводу на Мађарском језику, само за несловене“.¹⁴ Ово је једини податак у литератури о *Гласу айоџекарсџива* на мађарском језику. У библиотеци Музеја фармације за сада није пронађен ни један примерак часописа.

„AESCULAP“

У Новом Саду је 1920. године, у редакцији уредника *Гласа айойекарсџива* мр Андрије Мирковића, изашао први број часописа *Aesculap: алманах за фармацију и хемију*. Потреба за излагањем једног оваквог часописа указала се због тога што „наша литература још није у потребној мери развијена; књиге у којима су расправљена поједина питања из области практичне фармације, а специјално за наше крајеве, постале су посве ретке“.¹⁵ Уредник је сматрао да једна оваква, ручна књига апотекара треба да му је стално при руци и да га обавештава о свему потребном у раду.

Овај часопис садржи све неопходне информације и податке важне за апотекарску струку, а кориштен је и као помоћна књига свима који раде и сарађују са апотекарима. Напредак у сређивању прилика везаних за апотекарски сталеж јасно се уочава прегледом *Алманаха*. Потпомогнут сарадницима, финансијама претплатника и великим залагањем уредника мр Андрије Мирковића, *Алманах* је излазио свега четири године. Последњи број (IV, за 1923. годину) изашао је из штампе са закашњењем, тек јуна 1924. године. Сва четири броја *Aesculap*-а чувају се у библиотеци Музеја фармације у МГНС, под инв. бр. АМ П-271.

Први број *Алманаха* штампан је у формату 13,5 x 19,8 cm, са меким корицама и 132 пагиниране стране, док су остала три броја штампана у облику џепног календара (са тврдим повезом, формата 10,5 x 15,5 cm, на више од 200 страна), у Штампарији „Супек-Јовановић и Богданов“ у Новом Саду.

На првој страни часописа *Aesculap: алманах за фармацију и хемију*, односно годишта II, III, IV налази се Ескулапова змија, која се обавија око путира и која симболизује фармацију. При штампи је кориштен клише: на дрвеној основи је малим ексерима причвршћена легура за цинкографију. Клише се чува у Музеју фармације, под инв. бр. МФ-1651.

Текстови у *Алманаху* објављивани су како ћиричним, тако и латиничним писмом, а латински језик је кориштен за стручне називе.

Овај алманах је, наравно, био рађен по узору на њему сличне часописе који су до тада излазили у Бечу и Пешти. Треба поменути да је *Алманах* „првенче у нашој младој држави“,¹⁶ односно први такав алманах на словенском југу.

Алманах је конципиран тако да се на почетку налази календар са датумима по старом (јулијанском) и новом (грегоријанском) календару, прегледан и одобрен за штампу од стране Министарства вера Краљевине СХС. Следи цветни календар за ботаничаре и фармацеуте, где је наведено време за сакупљање лековитог биља – по месецима. У практичном делу *Алманаха* су дати важнији нови закони, наредбе и правила, практична упутства и тумачења која нормирају односе сталежа у појединим случајевима, а која је донело Министарство народног здравља, као и попис чиновништва, завода и удружења који су се односили на фармацију. Такође је дат попис свих јавних, заводских и војних апотека, као и њихових власника у Краљевини СХС, при чему су назначени и датуми њиховог отварања. Наведено је и свих шест до тада отворених новосадских апотека, као и петроварадинска апотека, са датумима њиховог отварања и власницима. Прелиставајући сва четири *Алманаха* можемо видети увећање броја велледрогерија, трговаца и сакупљача лековитог биља, постројења хемијске индустрије, као и јавних купатила и лечилишта у Краљевини СХС. Већи део *Aesculap*-а чине прописи, односно таксе, чак и оне које су биле у употреби у бившој држави, а задржане су и даље. Потом је дат попис синонима познатих и чешће употребљаваних препарата, упоредна табела температуре по Целзијусу и Фаренхајту, табела хемијских ознака и анатомске тежине елемената.

Као и у осталим фармацеутским часописима, последње странице *Алманаха* биле су резервисане за оглашавање свега онога што је користило струци.

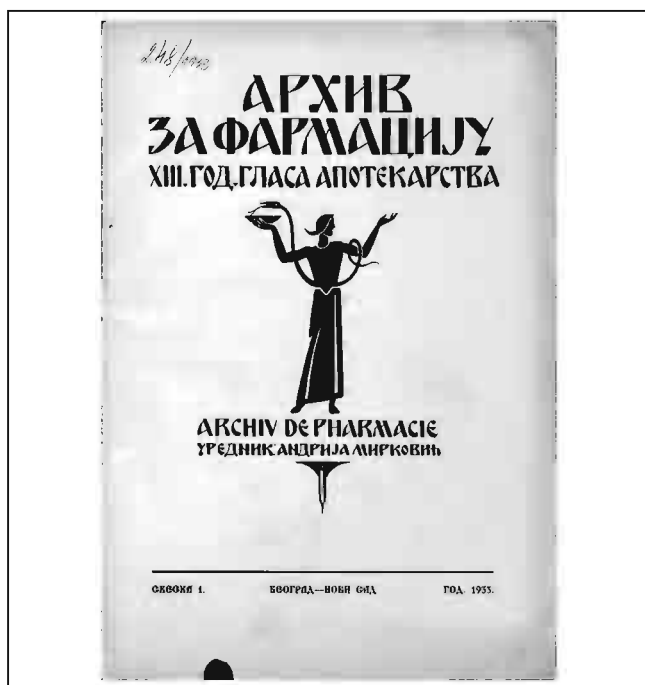
Први и други број
Aesculap-а

Он је постао „дневна ручна књига многих претплатника, а то је доказ да се издавањем Алманаха постижава циљ којем је и намењен“.¹⁷

Захваљујући плаћеним огласима и сталним претплатницима, *Алманах* је успевао да се сам финансира, али кратко. Веома тешке финансијске прилике у поратној Краљевини СХС, прескупа радна снага и недостатак материјалних средстава довели су до престанка излажења овог часописа.

АРХИВ ЗА ФАРМАЦИЈУ

Архив за фармацију: XIII тодишње „Гласа ајошкарства“ почео је да излази 1933. године у власништву и уредништву Андрије Мирковића. Ишла су свега четири броја, тј. четири месечне свеске, које се сада чувају у библиотеци Музеја фармације, под инв. бр. АМ П-248. Штампан је у Штампарии „Јовановића и Богданова“ у Новом Саду (димензије 17 x 24,5 cm, меке корице, око 40 штампаних страна). Насловну страну часописа *Архив за фармацију*, а касније и часописа *Фармација* украшавала је фигура жене раширених руку, са посудом у десној руци и обмотаном змијом. При штампи оба часописа је кориштен клише: на дрвеној основи је малим ексерима причвршћена легура за цинкографију.¹⁸ Клише се чува у Музеју фармације, под инв. бр. МФ-1653.

Први број
Архива за фармацију

Намера уредника је била да *Архив за фармацију* настави традицију *Гласа ајошкарства*, тј. да се интересује „за сва сталешка питања без обзира на бановинску подвојеност, тако и на подвојеност по социјалном положају појединих чланова сталежа“,¹⁹ као и да посвети нарочиту пажњу прогресу апотекарског сталежа, школовању и обуци подмлатка и усавршавању колега у циљу што успешнијег обављања овог позива.

По концепцији, стручним и сталешким темама, па чак и по естетици самог часописа, *Архив за фармацију* и неколико година млађа *Фармација* веома личе. Часописи су подељени на иста поглавља, која су обележена препознатљивим сликама. Да би се утврдила сличност, довољно је упоредити визуелно решење насловних страна. Уредништво и најангажованији сарадници оба часописа били су веома активни креатори правца којим се реализовала идеја бољитка фармацеутске струке.

„ФАРМАЦИЈА“

Први број периодичне публикације *Фармација: лист за стручно-сталешка питања ајошкара Јуџославије* (*Pharmacie: Jurnal de pharmacie Yugoslave*) изашао је 6. марта 1936. Објављиван је у свескама, једанпут месечно. Као власник и уредник се потписивао мр Миливој Мољак, апотекар из Петровграда. Уредништво се налазило у Новом Саду и Петровграду (Зрењанину), штампан је у Штампарии „Јовановић и Богданов“ у Новом Саду. Формат часописа је 17 x 24 cm; корице су меке, на 32 стране. Последњи број *Фармације* (св. 1–2) изашао је 1941. године.

У МГНС, у библиотеци Музеја фармације, чувају се сви бројеви овог часописа, сем свеске 4 из 1939. године. Они су заведени под инвентарним бројевима од АМ П-67 до АМ П-74, при чему је сваком годишту часописа дат јединствен број.

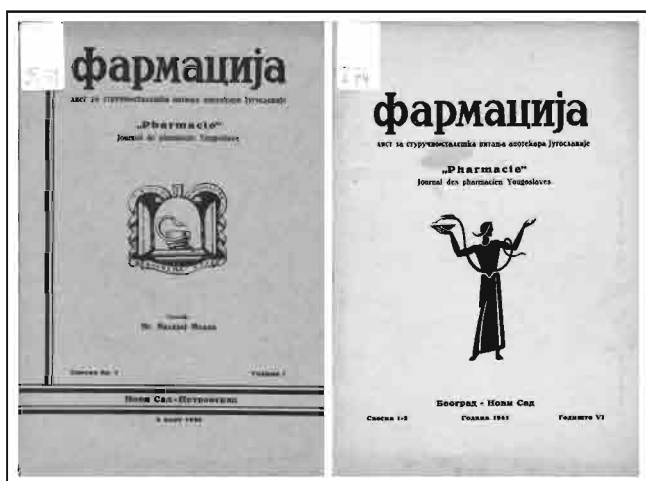
У уводној речи првог броја *Фармације* су појашњене жеље уредништва за покретањем овог часописа: „Потребније је слободније заступати и отвореније захтевати заштиту сталешких интереса како моралних тако и економско-привредних. Потребно је довести у равнотежу материјалне и моралне потребе за егзистенцију, просперитет и усавршавање фармације.

Не мању бригу посветићемо неговању сталешке етике и колегијалног решавања свих спорних међусобних питања у животу и раду појединаца.

Уложићемо сву своју умешност и способност, ставићемо у службу сталешког просперитета сва искуства, искрену добронамерност, поштену објективност, савесност, борбеност, издржљивост, да сталезу прибавимо дужно поштовање и цењење: важност и одговорност у раду и жртве, које сталез несебично доприноси за опште добро.“²⁰

У другој години излагања, а због законског прописа по којем власник и уредник листа треба да станују у месту излагања листа, мр Миливој Мољац је пренео власништво и уредништво *Фармације* на Уређивачки одбор, чији је и сам био члан. Од тада се, испред Уређивачког одбора, као власник потписивао мр Владислав Ненадовић, апотекар из Новог Сада, а као одговорни уредник мр Андрија Мирковић.

Све време излагања часопис је имао јасну концепцију. Сходно томе, у њему су обрађиване стручне теме и објављиване у адекватним поглављима: *Стиалешки живоић*, *Научни и љрактиични гео*, *Привредно-економски гео*, *Слободна љрибина*, *Истџоријски гео*, *Књижевностџ*, *Сџалешке и личне весџи*, *Белешке*. Свако поглавље је, при штампи, било јасно обележено – препознатљивом сликом. Осам клишеа који су кориштени при штампи ових слика налази се у МГНС, под инвентарним бројевима од МФ-1655 до МФ-1662. Они су кориштени и при штампи часописа *Архив за фармацију*, по узору на који је штампан и часопис *Фармација*. Осми клише је у облику квадрата (инв. бр. МФ-1659), са отиском у виду троугла, на којем се налази слика мушкарца у профилу, испод кога је аван са тучком. Након увида у оба часописа није пронађен отисак адекватан њему.

Насловне сџране љрвоџ и љоследњеџ броја *Фармације*

Сви клишеи су правоугаоног облика, без обзира на изглед отиска. Направљени су од легуре за цинкографију, димензија 3 x 2 x 2,3 cm.

Сарадници овог часописа, као и Архива за фармацију били су угледни апотекари, професори факултета, чиновници Министарства народног здравља.

Све време излагања је било великих финансијских тешкоћа. Уредништво је очекивало и апеловало на већу материјалну помоћ колега и претплатника: „Далеко би нас довело када би опширније приказали цео рад, па и данашње стање фармације, али сматрамо да је и овај приказ довољан, да се укаже, да се Војводина у својој држави снашла и да се њени представници не морају стидети за свој рад, који су учинили за процват Југославије“.²¹

Научни и љрактиични гео
(инв. бр. МФ-1660)

Слободна љрибина
(инв. бр. МФ-1657)

Белешке
(инв. бр. МФ-1658)

Сџалешке и личне весџи
(инв. бр. МФ-1661)

Књижевностџ
(инв. бр. МФ-1655)

Сџалешки живоић
(инв. бр. МФ-1662)

Истџоријски гео
(инв. бр. МФ-1656)

НАПОМЕНЕ

- ¹ Андрија Мирковић (Кумане, 1896 – Нови Сад, 1970), апотекар, историчар фармације, професор на Фармацеутском факултету у Београду и начелник у Министарству народног здравља Краљевине Југославије, оставио је Скупштини општине Нови Сад значајну архивску грађу, библиотеку, приватну фармацеутску збирку и комплетну апотекарску документацију Министарства народног здравља Краљевине Југославије, која ју је поверила Музеју града Новог Сада. Музеј града је формирао засебну фармацеутску збирку – Музеј фармације.
- ² Његован, Драго. Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918.: документи и прилози. Нови Сад: Музеј Војводине, 1993: 112.
- ³ Мирковић, Андрија. Наш двадесетогодишњи рад. Фармација III (1938): 371.
- ⁴ Клишеи (франц. Cliché – отиснути) – штампарске плоче, односно подлоге за репродуковање слика у високој штампи. Они се израђују у металу или пластици. Клишеи који настају снимањем са полутонских оригинала, фотографија или слика називају се аутотипије, а они који настају према цртаним оригиналима, цртежима, називају се фототипије.
- ⁵ Милитар, Трива. Штампа у Војводини. Преглед историјске грађе (1939): 51.
- ⁶ Исто, 52.
- ⁷ Лазић, Љиљана. Сецесија у Новом Саду. Нови Сад: МГНС, 2009: 176.
- ⁸ Живковић, П. Н. Наш задатак. Глас апотекарства бр. 1 (1919): 1.
- ⁹ Илин, Душан. Савез апотекара за Војводину. Глас апотекарства бр. 3 (1919): 1.
- ¹⁰ Мирковић, Андрија. Конференција апотекара из Хрватске, Војводине и Србије. Глас апотекарства бр. 5–6 (1919): 1.
- ¹¹ МГНС, инв. бр. МФ АГ-121.
- ¹² Ова идеја потекла је од мр Владе Југовића, а даље ју је спроводио др Андрија Мирковић. Тада прикупљени предмети чине основу богатих збирки данашњег Музеја фармације при Музеју града Новог Сада.
- ¹³ Мирковић, Андрија. Наша уводна реч. Архив за фармацију св. 1 (1933): 1.
- ¹⁴ Мирковић, Андрија. Наш двадесетогодишњи рад. Фармација III (1938): 381.
- ¹⁵ Мирковић, Андрија, Предговор. Aescular: алманах за фармацију и хемију III (1923): 3.
- ¹⁶ Овде се мисли на државу Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца.
- ¹⁷ Мирковић, Андрија. Предговор. Aescular алманах за фармацију и хемију IV (1924): 5.
- ¹⁸ Цинкографија је назив који се некада употребљавао за процес нагризања киселине на цинканим плочама. Данас се користи термин аутотипија – за поступак репродуковања полутонова у књиготиску.
- ¹⁹ Мирковић, Андрија. Наша уводна реч. Архив за фармацију св. 1 (1933): 1.
- ²⁰ Мољац, Миливој. Прва реч. Фармација I (1936): 2.
- ²¹ Мирковић, Андрија. Наш двадесетогодишњи рад. Фармација III (1938): 384.

ИЗВОРИ

МГНС, Архив за фармацију, АМ П-248.	МГНС, МФ АГ-121.
МГНС, Глас апотекарства, АМ П-25 / АМ П-35.	МГНС, Aescular, АМ П-271.
МГНС, Фармација, АМ П- 67 / АМ П-74.	

ЛИТЕРАТУРА

Лазић, Љиљана. Сецесија у Новом Саду. Нови Сад: Музеј града Новог Сада, 2009.	Милитар, Трива. Штампарство у Војводини: историографски преглед. Нови Сад, 1940.
Милитар, Трива. Штампа у Војводини: преглед историјске грађе. Нови Сад, 1939.	Мустеданагић, Лидија. О екслибрисима, печатима и записима у Збирци старе и ретке књиге

-
- Музеја Војводине. Рад Музеја Војводине 46 (2004).
- Његован, Драго. Присаједињење Срема, Баната, Бачке и Барање Србији 1918: документи и прилози. Нови Сад: Музеј Војводине, 1993.
- Паројчић, Душанка и Драган Ступар. Деонтолошки аспект развоја фармације у Србији између два светска рата. Токови историје 3–4. Београд, 2002.
- Попов, Душан. Знаменити књижари и издавачи Новог Сада. Нови Сад, 1993.
- Попов, Душан. Српска штампа у Војводини 1918–1941. Нови Сад, 1983.
- Стајић, Васа. Грађа за културну историју Новог Сада. Нови Сад, 1951.

Gordana Bulović

PHARMACEUTICAL PRESS IN VOJVODINA BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Summary

Immediately after the First World War was over, with the change of the statehood, the pharmacists of Vojvodina came under the jurisdiction of the new organization of both government and health authorities. By forming the National Administration for Banat, Bačka and Baranja in Novi Sad, and with the formation of the Department of National Health, they got down to solving the problems that the pharmaceutical profession used to meet, which were countless.

The state itself has not been able to devote sufficient attention to this issue, so with the private initiative of Novi Sad Pharmacists, on 15th July 1919, in Novi Sad, Pharmacist Association of Vojvodina was founded with the mission to preserve and promote the interests of pharmacy. To this effect, the printing of pharmaceutical periodicals that were published in Novi Sad was initiated: The Voice of pharmacy, Aesculap, The Archive for Pharmacy and Pharmaceutical. According to the development of its press Vojvodina came first among other provinces in the country, which made the town of Novi Sad the center of the pharmacists' professional actions.

